

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

СОНЯК НАТАЛІЯ ЛЕОНІДІВНА

УДК 37.016:811-057.874

**ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З ТЕКСТОМ**

13.00.09 – теорія навчання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
ЛЯКІШЕВА Анна Володимирівна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
декан факультету педагогічної освіти
та соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кодлюк Ярослава Петрівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
професор кафедри педагогіки
і методики початкової та дошкільної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
Осадченко Інна Іванівна,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
професор кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту.

Захист відбудеться 29 червня 2018 року о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 29 травня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення змісту й технологій педагогічної освіти в Україні, пошуку нових шляхів і ресурсів покращення освітньої системи. Вагоме місце в реформуванні сучасної освіти посідає її початкова ланка, де закладаються основи загальноосвітньої підготовки школярів. З 1 вересня 2018 р. розпочинається запровадження положень Концепції Нової української школи, Державного стандарту початкової освіти (2018 р.), у яких акцентується увага на важливості формування ключових компетентностей молодших школярів. Дві перші із десяти ключових компетентностей Нової української школи – це компетентності спілкування державною та іноземними мовами. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови спонукає вчителя розвивати мовлення учнів як один із головних чинників у навчально-пізнавальній діяльності молодших школярів та їх самореалізації в соціумі.

Стандартизована освіта визначає нові підходи до навчання української мови, ураховуючи Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти та Державний стандарт початкової освіти. Відповідно до чинних програм з української мови головною метою курсу є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань з мови, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності, вироблення вмінь працювати з текстами, здійснювати пошук інформації з різноманітних джерел, використовувати її в самостійно створених текстах різних типів, стилів і жанрів, оскільки текст є найвищим щаблем мовної системи, найвагомішим чинником комунікативного та інформаційного впливу.

Грунтовне вивчення наукових джерел з обраної теми, аналіз результатів дидактичних напрацювань учених дає змогу представити текст як предмет навчання (те, чому потрібно навчити), як засіб навчання (те, яким способом навчати), як продукт навчання (самостійно створені учнями тексти), як результат навчання. Текст може бути повідомленням, інструкцією, формулюванням задачі, зображенням, виконувати функцію допоміжної ілюстрації.

Вітчизняними та зарубіжними дослідниками розглянуто різні аспекти формування комунікативної компетентності: психолого-педагогічні передумови мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, О.О. Леонт'єв та ін.); розвиток мовлення учнів молодшого шкільного віку (В. Бадер, Л. Варзацька, М. Вашуленко та ін.); основні закономірності розвитку мовлення (І. Зимня, Т. Ладиженська, М. Львов, М. Стельмахович, М. Пентилюк та ін.); комунікативний підхід до вивчення української мови (О. Біляєв, Т. Донченко, Л. Скуратівський, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.). Сучасні дослідники (М. Вашуленко, О. Савченко, Я. Кодлюк, В. Мельничайко, І. Осадченко, М. Стельмахович, Л. Скуратівський, М. Пентилюк та ін.) вирішують проблему вдосконалення шкільних підручників для початкової школи, впровадження інноваційних технологій навчання з метою ефективного впливу на формування комунікативної компетентності молодших школярів, визначають дидактичні умови організації співпраці учителя й учнів початкової школи.

Незважаючи на певні здобутки в дидактиці щодо формування комунікативних умінь і навичок в учнів, питання розвитку комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом потребує подальшого вирішення,

оскільки окреслена проблема не була предметом дослідження українських науковців, а текст є одним із дієвих видів пізнавальної діяльності для розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи.

Таким чином, **актуальність дослідження** визначається, з одного боку, завданнями реформування мовної освіти в Україні, спрямованими на розвиток комунікативної компетентності як однієї з ключових компетентностей початкової школи, з іншого, – відсутністю в дидактиці спеціально розробленої системи роботи над формуванням комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

Ґрунтовне вивчення наукових джерел з обраної теми, аналіз результатів дидактичних напрацювань учених, ознайомлення з практичним досвідом початкової школи в контексті формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом стали підставою для виявлення низки *суперечностей* між:

- соціальним замовленням на формування комунікативної компетентності в молодших школярів, які здатні вільно спілкуватися в різних сферах полікультурного простору, та недостатнім використанням потенціалу освітнього середовища початкової школи у формуванні комунікативної компетентності як ключової;

- декларуванням компетентнісного підходу в оволодінні змістом навчальних предметів початкової школи, зокрема української мови, літературного читання, природознавства, математики тощо, і практикою їх вивчення з традиційною опорою на знаннєву парадигму;

- необхідністю створення комунікативно-освітнього простору, спрямованого на формування комунікативної компетентності учнів, і нерозробленістю дидактичних умов для практичного розв'язання в початковій школі окресленого завдання.

Отже, об'єктивна потреба у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, актуальність досліджуваної проблеми, її недостатня теоретична розробленість і практична значущість, необхідність усунення визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах наукової теми Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Реалізація принципу людиноцентризму в сучасній національній освіті» (номер державної реєстрації 0113U002224). Тему дослідження затверджено (протокол № 16 від 25 жовтня 2017 р.) вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Об'єкт дослідження – процес формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

Предмет дослідження – дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом в освітньому середовищі початкової школи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Відповідно до мети були визначені такі **завдання**:

1. Здійснити дидактичний аналіз наукових джерел з проблеми формування

комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, визначити понятійно-термінологічний апарат дослідження.

2. Виявити дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

3. Конкретизувати критерії оцінювання, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі роботи з текстом.

4. Обґрунтувати дидактичну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом як інструментальний механізм створення відповідних дидактичних умов.

5. Здійснити експериментальну перевірку дієвості досліджуваної дидактичної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, що впроваджується в навчальний процес початкової школи на основі реалізації сукупності дидактичних умов.

Досягнення означеної мети та розв'язання поставлених завдань здійснювалися через застосування таких **методів дослідження**:

– *теоретичних* – для визначення понятійно-термінологічного апарату – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукових досліджень із проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом; на етапі визначення мети, завдань дослідження і шляхів їх вирішення – системний аналіз у процесі розроблення функціонально-структурної моделі, дидактичних умов формування досліджуваної проблеми;

– *емпіричних* – спостереження, анкетування, тестування, бесіди з учнями та вчителями, творчо-діагностувальні, текстові завдання; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний), що дав змогу діагностувати рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом та експериментально перевірити їх ефективність;

– *статистичних* – методи математичної та графічної обробки експериментальних даних, які забезпечили можливість оцінити педагогічну ефективність проведеного дослідження: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, χ^2 – критерій Пірсона, t-критерій Стюдента з метою перевірки статистичних гіпотез формувального експерименту.

Експериментальна база дослідження. Експериментальна робота виконувалася на базі комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс № 9 Луцької міської ради Волинської області», комунального закладу «Луцька гімназія № 4 імені Модеста Левицького Луцької міської ради Волинської області», комунального закладу «Луцька спеціалізована школа I-III ступенів № 1 Луцької міської ради Волинської області», Рівненського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад № 14» Рівненської міської ради, Івано-Франківської гімназії № 2 Івано-Франківської міської ради Івано-Франківської області, Павлоградської ЗОШ I-III ступенів № 20 Дніпропетровської області. В експериментальному дослідженні брали участь 542 учні: 268 учнів навчалися в експериментальних класах та 274 учні – у контрольних класах за чинними програмами, а також 14 учителів початкових класів першої та вищої кваліфікаційної категорії.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *уперше* виявлено та науково обґрунтовано дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом

(дидактичне забезпечення сталого мотиваційно-спонукального компонента; психодидактична готовність учителів початкових класів до впровадження дидактичної системи роботи над текстом на засадах інтегрованого підходу до навчання; створення комунікативно-адаптованого середовища для реалізації соціокультурного компонента формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом);

– *розроблено* дидактичну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, змістовим центром якої є визначені дидактичні умови, аргументовано її зміст і структуру;

– *уточнено* дефініції ключових понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетенція», «комунікативна компетентність молодших школярів», «текст», «навчальний текст»;

– *укладено* дидактичну систему роботи над текстом, визначено компоненти (ціле-мотиваційний, комунікативно-когнітивний, практично-діяльнісний), критерії (спонукально-настановчий, пізнавально-інформаційний, комунікативно-діяльнісний), показники їх вияву та рівні (високий, достатній, середній, початковий) сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом;

– *подальшого розвитку* набули положення про формування комунікативної компетентності учнів у процесі роботи з текстом на засадах інтегрованого підходу до навчання в Новій українській школі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в:

– упровадженні в освітній процес початкової школи методичних рекомендацій щодо створення дидактичних умов формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом на засадах інтегрованого підходу до навчання;

– розробленні посібника «Рідна мова. Розмова про слово. Робота над словниковими словами. 2 клас» для вчителів початкової школи та методичного посібника «Особливості формування у молодших школярів навичок роботи з текстовою інформацією»;

– створенні комунікативно орієнтованих завдань, комунікативних тренінгів, кейс-методів, навчальних проектів, які передбачають формування комунікативної компетентності молодших школярів на засадах текстоцентричного та інтегрованого підходів.

Результати дослідження використано в процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 530/02-13 від 04.09.2013 р.), впроваджено у навчально-виховний процес початкової школі таких закладів: комунальний заклад «Луцький навчально-виховний комплекс № 9 Луцької міської ради Волинської області» (довідка № 01-13/395 від 19.12.2017р.), комунальний заклад «Луцька гімназія № 4 імені Модеста Левицького Луцької міської ради Волинської області» (довідка № 01-19/1108 від 21.12.2017р.), комунальний заклад «Луцька спеціалізована школа I-III ступенів № 1 Луцької міської ради Волинської області» (довідка № 01-13/295а від 21.12.2017 р.), Рівненський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад № 14» Рівненської міської ради (довідка № 273 від 12.09.2017 р.), Івано-Франківська гімназія № 2 Івано-Франківської міської ради Івано-Франківської області (довідка № 378 від 07.12.2017 р.),

Павлоградська ЗОШ I-III ступенів № 20 Дніпропетровської області (довідка № 01-17/486 від 24.12.2017 р.).

Особистий внесок автора. У посібнику для вчителя «Рідна мова. Розмова про слово. Робота над словниковими словами. 2 клас», написаному у співавторстві з О. Губенко [7], особистий внесок здобувача полягає в розробленні системи вправ і завдань зі словниковими словами. У статті «Текст як дидактичне джерело формування комунікативно-мовленнєвої компетентності молодших школярів», написаній у співавторстві з А. Лякішевою [6], особистим внеском дисертантки є аналіз дефініції «текст», огляд класифікацій текстів за психо-лінгвістичними, соціологічними, власне комунікативними критеріями.

Апробація результатів дослідження здійснювалася під час обговорення на засіданнях кафедри педагогіки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, також шляхом оприлюднення теоретичних і практичних висновків і узагальнень під час доповідей на наукових конференціях, семінарах різних рівнів: *міжнародних* – «Психолого-педагогічне та методичне забезпечення соціалізації дітей вразливих категорій» (Луцьк, 2008); «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2008, 2010); «Професійна підготовка вчителів початкової школи у контексті інтеграції України до європейського освітнього простору» (Луцьк, 2010); «Професійна підготовка вчителя початкової школи: актуальні проблеми філології та лінгводидактики» (Луцьк, 2014, 2017); *всеукраїнських* – «Підготовка конкурентоздатного фахівця початкової освіти в контексті реалізації концепції «Нова українська школа» (Луцьк, 2017); *Дванадцятих Всеукраїнських Педагогічних Читаннях* «Сім'я – лоно культури людства» (Київ, 2017); *науково-методичних семінарах* «Модернізація мовно-літературної освіти у початковій школі: надбання, пошук та перспективи розвитку» (Луцьк, 2014, 2015, 2016, 2017); *авторських семінарах* Ш. О. Амонашвілі та П. Ш. Амонашвілі з основ гуманної педагогіки (Львів, 2014); Роджера Брінда (Великобританія) «Використання учнями особистого планування навчальної діяльності, як елемента самоосвіти» (Луцьк, 2014, 2015); *науково-практичному семінарі (з міжнародною участю)* «Психодидактика сучасної початкової школи» (Луцьк, 2015); *обласних авторських семінарах* «Реалізація Державного стандарту початкової загальної освіти у навчально-методичних комплектах» (Луцьк, 2014); «Навчально-методичне забезпечення в контексті реалізації концепції «Нова українська школа» (Луцьк, 2017); *обласних педагогічних читаннях* «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ідеї, пошуки, перспективи» (Луцьк, 2008); *круглому столі* «Мовленнєвий простір сучасного школяра» (Луцьк, 2009); «Інтеграція початкової мовно-літературної освіти» (Луцьк, 2017) та *круглому столі з обміну передового педагогічного досвіду* «Комунікативна компетентність учнів початкових класів у системі нової української школи» (Луцьк, 2016).

Публікації. Основні положення й результати дисертаційної роботи викладено в 17 публікаціях, з яких 5 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 – у міжнародному спеціалізованому виданні зарубіжних наукових періодичних видань, 7 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 – методичні рекомендації; 1 – навчальний посібник; 2 – електронні ресурси віддаленого доступу.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (353 позиції), 7 додатків. Загальний обсяг

дисертації становить 247 сторінок, із них 190 сторінок основного тексту. У роботі наведено 19 таблиць, 15 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, з'ясовано рівень її розробленості; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, охарактеризовано методи дослідження; сформульовано наукову новизну, практичну значущість результатів наукового пошуку; подано відомості про їх апробацію та впровадження; зазначено особистий внесок і публікації автора, структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** «Теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом» висвітлено комунікативну компетентність учнів початкової школи як дидактичну проблему, розкрито психолого-педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності молодших школярів, представлено текст як дидактичний засіб формування комунікативної компетентності учнів початкової школи.

У дисертаційній роботі акцентовано увагу на запровадженні Концепції Нової української школи, яка спрямована на компетентнісну освіту, оскільки нині традиційна знаннєва парадигма (знання – вміння – навички) вже недостатня для формування особистості, здатної до вільного спілкування в різних сферах полікультурного простору. З'ясовано, що компетентнісна переорієнтація початкової освіти вимагає соціалізації молодших школярів, яка забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, серед них: 1) вільне володіння державною мовою; 2) здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти. Аналіз наукових джерел дав змогу сформулювати і представити власну дефініцію комунікативної компетентності молодших школярів, яку розуміємо як інтегровану особистісну якість учня початкової школи, що виявляється передусім через набуття досвіду комунікативної діяльності, уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті, чітко й аргументовано пояснювати факти, а також через формування мотиваційно-ціннісної основи спілкування, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовияву, готовність уживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях.

На основі аналізу психолого-педагогічних праць (І. Бех, Л. Виготський, П. Гальперін, І. Зимня, М. Жинкін, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. М. Леонт'єв, О. О. Леонт'єв, О. Лурія, Ч. Осгуд, Г. Рубінштейн, Ж. Піаже, В. Скалкін, І. Синиця, Д. Узнадзе та ін.) з'ясовано, що для ефективного формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом важливо враховувати психофізіологічні особливості уваги, пам'яті, мислення, характеру, темпераменту, інтелектуального потенціалу учнів початкової школи. Доцільно в процесі формування комунікативної компетентності молодших школярів навчати їх орієнтуватися в комунікативній ситуації (реальній і навчальній), комунікативних намірах (власних і співрозмовника), визначати комунікативну мету спілкування, розпізнавати особистість співрозмовника (його соціальну роль). Уміючи орієнтуватися, мовець реалізує свої комунікативні наміри і досягає комунікативної мети. Протягом останніх десятиліть текст як основна одиниця комунікації набуває статусу важливого дидактичного засобу навчання в початковій школі, а вміння його сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та створювати визначені як обов'язкові результати

навчання відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що тлумачення поняття «текст» належить до одного з дискусійних питань, яке неоднозначно розглядається лінгвістами (А. Коваль, О. Пономарів, О. Селіванова та ін.), психологами (Л. Виготський, І. Зимня, Т. Ладиженська, О. Лурія, І. Синиця та ін.) та лінгводидактами (О. Біляєв, О. Горошкіна, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін.). У процесі спілкування текст виконує роль основної дидактичної одиниці: у ньому виявляється текстостворююча функція мовних одиниць – здатність одиниць мови брати участь у створенні тексту, пов'язувати всі його частини з урахуванням комунікативної спрямованості того, хто говорить (пише), та загального задуму тексту. На змістовому рівні – це здатність мовних одиниць передати різні відтінки змісту тексту в процесі його створення; на структурному рівні – це участь мовних одиниць в організації певної композиції тексту відповідно до комунікативних намірів автора. Текст представлений у дослідженні як основна дидактично-комунікативна одиниця, на базі якої формуються комунікативні вміння, пов'язані зі сприйняттям, осмисленням (розумінням) авторського тексту і з продукуванням (створенням) власного.

Наукове осмислення поняття навчального тексту дає змогу стверджувати, що він є, по-перше, важливим джерелом отримання інформації в початковій школі, тобто **текст є предметом навчання** (те, чому потрібно навчати); по-друге, **текст є засобом навчання** – у процесі навчальної діяльності ми використовуємо мову для спілкування, оформлення думок, пізнання навколишнього світу, а мова функціонує лише в мовленні, продуктом якого є текст; по-третє, **текст є продуктом навчання** – самостійно створені учнями тексти, які залежно від форми вираження, характеру відображення дійсності й комунікативної мети поділяють на усні й письмові, діалогічні й монологічні, тексти-розповіді,-описи,-міркування; і, по-четверте, **текст є результатом навчання** як сукупність знань, умінь, навичок та компетентностей учнів, набутих у процесі створення текстів різних жанрів і типів мовлення.

У **другому розділі** «Обґрунтування дидактичних умов формування комунікативної компетентності молодших школярів» проаналізовано дидактичне забезпечення з проблеми дослідження, подано сутнісне розуміння поняття «дидактичні умови», їх змістове наповнення щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом та визначено критерії, показники й рівні її сформованості.

У контексті порушеної проблеми здійснено аналіз дидактичного забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом: Державний стандарт загальної початкової освіти (2011 р.), Державний стандарт початкової освіти (2018 р.), чинні навчальні програми, шкільні підручники. Закцентовано увагу на змінах у новому Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), принципах його побудови, характеристиці освітніх галузей означеного нормативного документа, ключових змінах в оновлених програмах початкової школи (2016 р.). Варто відзначити, що порівняно з чинним Держстандартом у новому Державному стандарті початкової освіти значна увага приділяється різним видам роботи з текстами у процесі рецептивної та продуктивної навчальної діяльності учнів, що мотивує їх до здійснення успішної комунікації. Зміст шкільних підручників відповідає чинним програмам початкової школи і в основному забезпечує поетапне формування комунікативної компетентності молодших школярів, проте недостатньо реалізовано

функціональні можливості навчальних текстів.

Докладне вивчення наукової літератури, результатів практичної діяльності дало змогу виявити сукупність дидактичних умов, у яких сконцентровано положення, що впроваджуються у процесі поетапного формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Аналіз дидактичної, психологічної літератури, вивчення думок науковців (П. Дячук, В. Карпюк, О. Кондратюк, Л. Кохан, О. Кохановська, І. Луцик, Н. Майбородюк, Ю. Мельник, Г. Мухіна, Г. Пушкарьова, О. Скальська, А. Томіліна, Д. Трубачова, Н. Чорноус та ін.) дає змогу сформулювати і представити власну дефініцію дидактичних умов.

Відтак, дидактичні умови в нашому дослідженні – це сукупність дидактичних ресурсів і вихідних психолінгвістичних положень, організація й реалізація яких сприятиме вдосконаленню дидактичної системи роботи над текстом, забезпечуючи формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

З'ясовано, що ефективність формування комунікативної компетентності молодших школярів значною мірою залежить від визначення його рівневої характеристики та основних компонентів (ціле-мотиваційного, комунікативно-когнітивного, практично-діяльнісного). Ціле-мотиваційний компонент передбачає позитивне ставлення молодших школярів до роботи з текстом, спонукання дітей до спілкування (емоційна привабливість та мотивація), цілеспрямованість у роботі з текстом, ціннісні орієнтації, пізнавальний інтерес до мовленнєвої діяльності). Комунікативно-когнітивний компонент включає комунікативну поінформованість, компетентність учнів здійснювати мовленнєву діяльність у процесі роботи з текстом, наявність у молодших школярів певного рівня обізнаності щодо здійснення текстової діяльності, комунікативних умінь: сприймання, осмислення, розуміння тексту. Практично-діяльнісний компонент – це мовленнєва діяльність, активна комунікація, творче продукування текстів різних типів, жанрів, стилів залежно від мети та комунікативної ситуації. Відповідно до визначених компонентів комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом були визначені такі критерії: спонукально-настановчий, пізнавально-інформаційний, комунікативно-діяльнісний.

Теоретичні аспекти дослідження презентовано у дидактичній моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, що передбачає створення визначених дидактичних умов для забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

У **третьому розділі** «Експериментально-дослідна перевірка дієвості дидактичних умов формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом» теоретичні аспекти дослідження представлено у дидактичній моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, що передбачає створення визначених дидактичних умов; описано процес реалізації дидактичних умов формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі роботи з текстом; проаналізовано результати експериментального дослідження, узагальнено емпіричні відомості, отримані наприкінці експерименту, доведено достовірність результатів дослідження.

Дидактична модель формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом містить чотири взаємопов'язані складники:

теоретико-описовий, процесуальний, функціонально-діяльнісний, діагностувально-оцінювальний блоки (рис. 1).

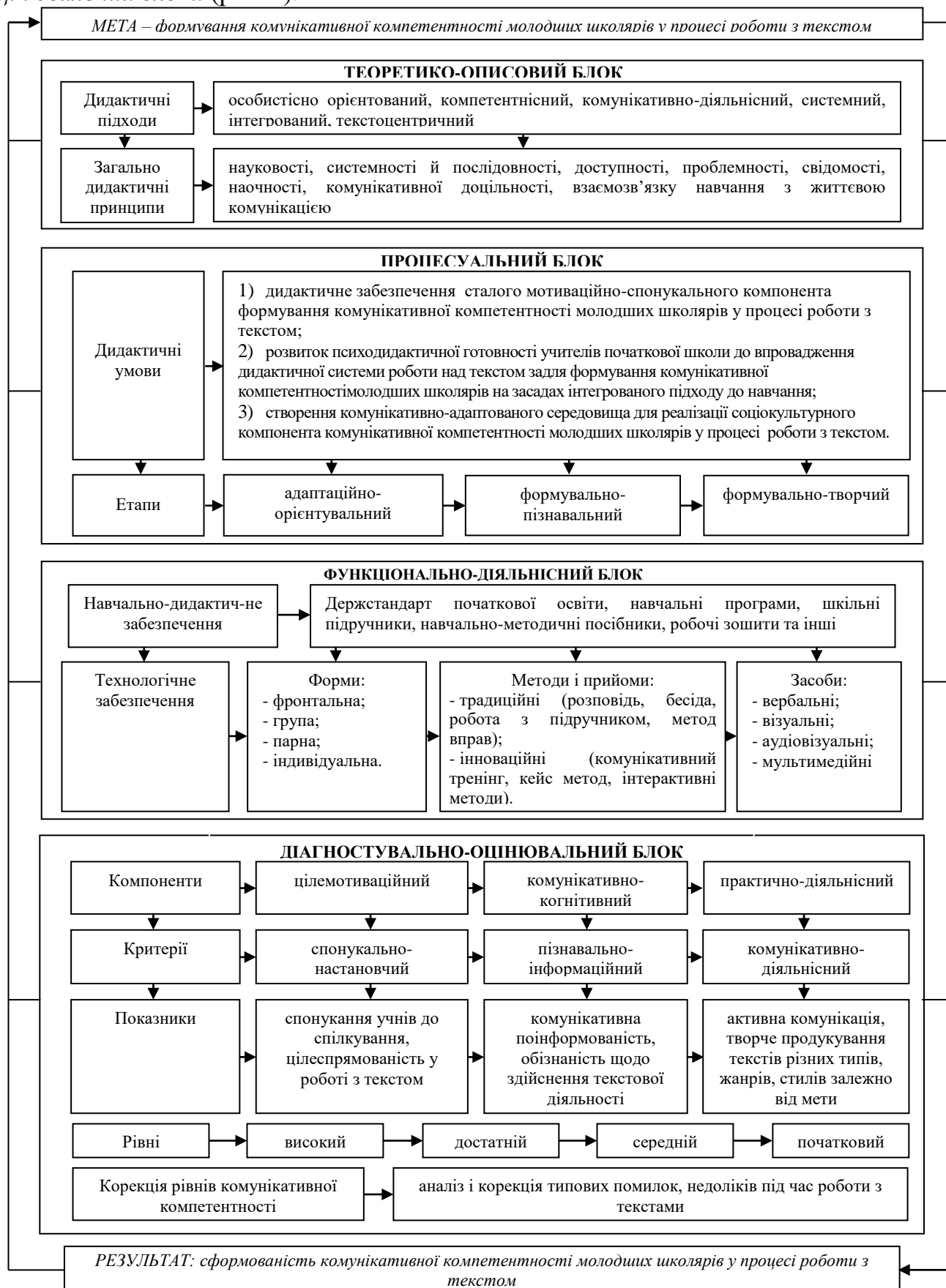

Рис. 1. Дидактична модель формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом

Теоретико-описовий блок передбачав визначення сутності, структури і закономірностей формування комунікативної компетентності учнів початкової школи з позицій особистісно орієнтованого, компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, системного, інтегрованого, текстоцентричного підходів та провідних загальнодидактичних принципів навчання: науковості, систематичності й послідовності, доступності, проблемності, свідомості, наочності, комунікативної доцільності, взаємозв'язку навчання з життєвою комунікацією

Процесуальний блок дидактичної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом містить дидактичні умови та етапи формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом: адаптаційно-орієнтувальний, формувально-пізнавальний, формувально-творчий. Під час адаптаційно-орієнтувального етапу в учнів формувалася позитивна мотивація до комунікації. На формувально-пізнавальному етапі текст розглядали як предмет, засіб і дидактичний матеріал формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Формувально-творчий етап передбачав набуття молодшими школярами умінь і навичок самостійно створювати зв'язні висловлювання, тексти та оцінювати результативність своєї творчої діяльності.

Функціонально-діяльнісний блок висвітлює дидактичне та технологічне забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Навчально-дидактичне забезпечення включає нормативно-законодавчі документи (Концепція Нової української школи, Державний стандарт початкової освіти, навчальні програми і т. ін.) та навчально-методичні комплекси (навчальні підручники, посібники, робочі зошити, дидактичний матеріал і т. ін.). До технічного забезпечення ми відносимо форми, методи, прийоми і засоби навчання.

Діагностуально-оцінювальний блок передбачав виявлення вихідного стану сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом; розроблення на основі цих даних індивідуальної траєкторії опанування учнями способів комунікативної компетентності; оцінювання досягнутих результатів комунікативної компетентності молодших школярів та їх корекція.

Перевірка ефективності розробленої моделі здійснювалась під час експериментально-дослідної роботи поетапно, відповідно до визначених компонентів комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Перевірка стану сформованості комунікативної компетентності учнів початкових класів на етапі констатувального експерименту засвідчила, що не всі учні готові вільно, комунікативно доцільно спілкуватися (83 % школярів), мають труднощі з побудовою питань до тексту (45 % учні), неспроможні емоційно, образно відтворити прочитаний текст (52 %), нездатні цілісно та в деталях відтворити зміст почутого тексту (64 %), зустрічаються із невмінням толерантно вирішувати конфліктні ситуації (79 %), 317 учнів відповіли, що їм складно знаходити нових друзів, що свідчить про низьку мотивацію в спілкуванні і т. под. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дає підстави стверджувати, що в експериментальних і контрольних класах компоненти комунікативної компетентності були недостатньо сформовані, тому виникла необхідність у розробленні дидактичної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, важливим складником якої були визначенні дидактичні умови.

Сформованість ціле-мотиваційного компоненту на формувальному етапі експерименту ми визначали за виділеними в нашому дослідженні критеріями, використовуючи анкету «Мотиви вибору друга», питальник «Потреба у спілкуванні» (Є. Ільїна), методика вивчення мотиваційної сфери (Б. Пашнєва). Результати діагностування засвідчили, що потребу в спілкуванні визначили 87 % учнів; 63 % молодших школярів мають стійкий інтерес до читання. Проте близько третини учнів не виявляють бажання читати літературні твори. Майже стільки ж опитаних батьків (72 %) зазначили, що їхнім дітям подобається читати.

Комунікативно-когнітивний компонент визначався у процесі опрацювання учнями текстів різних стилів, здатності їх орієнтуватися в текстовій інформації й оперувати інформацією відповідно до конкретних потреб і комунікативного призначення за допомогою схем та алгоритмів під час вивчення базових предметів (літературного читання, природознавства, математики) у початковій школі. Реалізація *практично-діяльнісного компонента* здійснювалась шляхом творчого продукування текстів різних типів, жанрів, стилів залежно від мети та комунікативної ситуації. Як засвідчили результати констатувального етапу експерименту найскладнішим для учнів початкової школи був процес творення тексту письмово, оскільки молодші школярі великих зусиль затрачають на сам процес письма, що дуже часто негативно впливає на зміст висловлювання.

Узагальнені результати контрольного експерименту засвідчили, що учні експериментальних (ЕК) і контрольних класів (КК) мали приблизно однаковий рівень сформованості потреби у спілкуванні та інтересу до спілкування. Високий рівень цього показника в КК та ЕК зафіксовано у 2 класі – 18 %, достатній у контрольному 3 класі – 30 %, експериментальному 2 класі – 34 %, середній – у контрольному 2 класі – 32 %, експериментальному 2 класі – 31 %, а низький – у 4 контрольному класі – 38 %, експериментальному 4 класі – 36 %.

Діагностування рівнів сформованості комунікативної компетентності молодших школярів за пізнавально-інформаційним критерієм комунікативно-когнітивного компонента здійснено у процесі виконання аудіювання та роботи з текстами художніх і наукових стилів. Результати засвідчили, що учні загалом розуміли зміст тексту і відтворювали його (68% – ЕК та 60% – КК). Проте у 17 % учнів ЕК та 19 % учнів КК у викладі мали місце порушення логіки розповіді, конструкції речень завеликі, ускладнені і, звичайно, далекі від авторських. Лексичний матеріал теж більшою мірою залишився не використаний (відповідно в ЕК – 15 % та в КК – 21 %). Отримані результати свідчать, що комунікативні вміння учнів початкових класів практично ще не сформовані й основою для їхнього формування мають бути аудіативні вміння і паралельно суто комунікативні.

Практично-діяльнісний компонент включав два етапи порівняльного аналізу результатів експериментально-дослідної роботи: 1) перевірку досвіду читацької діяльності в 3–4 класах відповідно до чинних орієнтовних вимог до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи і 2) перевірку сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Для остаточної перевірки об'єктивності зроблених висновків щодо досвіду читацької діяльності ми застосували критерій Стьюдента, сутність якого ґрунтується на зіставленні рівнів досвіду читацької діяльності та уміння складати висловлювання за змістом прочитаного учнів ЕК і КК. Розходження рівня досвіду читацької діяльності та уміння

складати висловлювання за змістом прочитаного в ЕК і КК за критерієм Стюдента становив 16 %, що свідчить про ефективність розробленої нами системи роботи з текстами у 2–4 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Загалом реалізація експериментальної дидактичної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, поетапне її упровадження мало позитивний вплив на процес формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Результати підсумкового зрізу щодо рівнів сформованості комунікативної компетентності учнів ЕК і КК у процесі роботи з текстом подаємо в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні сформованості комунікативної компетентності учнів ЕК і КК у процесі роботи з текстом (підсумковий зріз)

Критерій	Групи	Етапи	Рівень сформованості (%)			
			високий	достатній	середній	початковий
Спонукально-настановчий	ЕК	констатувальний	12,4	13,3	30,6	43,7
		контрольний	28,5	20	44	7,1
	КК	констатувальний	11,2	13	30,3	45,5
		контрольний	12,0	17	30,0	41
Пізнавально-інформаційний	ЕК	констатувальний	14,15	14	30,35	41,5
		контрольний	28	22	40,5	9,5
	КК	констатувальний	9,5	15	30,4	45,1
		контрольний	12	16	30,3	42,7
Комунікативно-діяльнісний	ЕК	констатувальний	12,4	13	30,9	43,7
		контрольний	30,5	21	40,5	8
	КК	констатувальний	11,2	23	20,3	45,5
		контрольний	12,4	15	30,8	41,8
Узагальнені дані	ЕК	констатувальний	13	22	22	43
		контрольний	29,5	31	41,3	8,2
	КК	констатувальний	12	17	42	46
		контрольний	12,3	16	30,4	41,3

Для оцінювання статистичної достовірності виявлених відмінностей щодо рівнів сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом на формувальному етапі експерименту між учнями КК та ЕК нами застосовано статистичний критерій χ^2 – критерій Пірсона.

Експериментально-дослідне навчання засвідчує: рівень сформованості комунікативної компетентності молодших школярів в експериментальних класах становить 67 %, у контрольних – 50 %, тобто рівень комунікативної компетентності в експериментальних класах вищий, ніж у контрольних, на 17 %, що підтверджує ефективність розробленої нами дидактичної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, розробленої на основі втілення дидактично доцільних умов, які засвідчують взаємозалежність інтересу до читання, начитаності молодших школярів із комунікативною доцільністю та вправністю учнів початкової школи.

ВИСНОВКИ

Науково-теоретичні узагальнення та напрацьований емпіричний матеріал, представлені у дисертаційній роботі, дають підстави для таких висновків:

1. Здійснений аналіз дидактичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу визначити зміст понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетентність», «текст», «навчальний текст». Уточнено поняття «комунікативна компетентність молодших школярів» як інтегровану здатність учня, що передбачає єдність набуття комунікативного досвіду через формування мотиваційної основи спілкування; оволодіння компетентностями здійснювати комунікативну діяльність у процесі навчання, в позаурочній діяльності, під час роботи з текстом у всіх її видах: слухання, говоріння, читання, письмо, розуміння чужої та створення власної програми комунікативної поведінки, адекватної меті, ситуації спілкування, з урахуванням адресату і стилю мови; активізацію творчого продукування текстів різних типів, стилів і жанрів мовлення.

2. Для формування комунікативної компетентності молодших школярів було враховано відповідні психолого-педагогічні аспекти (спілкування, мотивація, інтерес, пам'ять, увага, мислення і т. под.), що сприяють процесу підготовки учнів початкових класів до подальшої навчальної діяльності з текстами різних стилів. Принципи комунікативності, компетентності, функціональності, індивідуалізації навчання було визначено основними для формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

3. Охарактеризовано текст як дидактичне джерело формування комунікативної компетентності молодших школярів, як предмет, засіб, продукт і як результат мовотворчості, тобто як основна дидактично-комунікативна одиниця, на базі якої формуються комунікативні вміння й навички, пов'язані зі сприйняттям, осмисленням (розумінням) авторського тексту і з продукуванням (створенням) власного.

4. Проаналізовано дидактичне забезпечення з досліджуваної проблеми: Державний стандарт початкової освіти, чинні програми, шкільні підручники з української мови, літературного читання, природознавства, математики та ін. Виявлено, що зміст підручників «Українська мова» спрямовано на досягнення комунікативної мети, вирішення теоретичних і частково практичних завдань, що передбачають розвиток мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів. Зміст підручників «Літературне читання» моделює систему навчання учнів читати і повноцінно сприймати художній твір як мистецтво слова, яке включає розвиток спостережливості, творчої уяви, почуття поетичного слова, здатність сприймати звукові, словесні образи, емоційно реагувати на художнє слово, співпереживати, створювати власні зв'язні висловлювання.

5. Теоретично обґрунтовано сукупність дидактичних умов, що зумовлюють ефективне формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом (дидактичне забезпечення сталого мотиваційно-спонукального компонента; розвиток психодидактичної готовності учителів початкових класів до впровадження дидактичної системи роботи над текстом на засадах інтегрованого підходу до навчання; створення комунікативно-адаптованого середовища для реалізації соціокультурного компоненту формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом). Створення дидактичних умов передбачало збагачення освітнього процесу серією уроків за

принципами особистісно орієнтованого та інтегрованого навчання, метою яких було забезпечення емоційно-позитивної атмосфери навчання для учнів початкової школи. Дидактичні умови представлено як узагальнено-концентроване визначення необхідних і достатніх дидактичних процесів, що у своїй сукупності забезпечуватимуть високий рівень сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

6. Відповідно до визначеної структури комунікативної компетентності виявлено основні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі роботи з текстом. Ціле-мотиваційний компонент спирається на рівні мотивації учнів початкових класів, визначає потребу молодшого школяра у досягненні успіху в конкретній навчальній, комунікативній ситуації. Спонукально-настановчий критерій передбачає наявність системи мотивів учня, що спонукає до спілкування, готовність виявляти наполегливість, ініціативність, активність у комунікативному процесі, цілеспрямованість у роботі з текстом. Комунікативно-когнітивний компонент визначається за змістовим критерієм, що передбачає виявлення системи знань, необхідних для успішного формування комунікативної компетентності, залежить від сформованості вмінь співвідносити знання з різних предметів. Показники пов'язані зі ступенем оволодіння комунікативною поінформованістю, компетентністю здійснювати мовленнєву діяльність у процесі роботи з текстом. Практично-діяльнісний компонент відповідно до комунікативно-діяльнісного критерію передбачає сукупність комунікативних умінь і навичок, що виявляються у здатності самостійно використовувати власний досвід, знання, уміння у мовленнєвій діяльності, творчо продукувати тексти різних типів, жанрів і стилів мови залежно від мети та комунікативної ситуації. Визначені критерії та їх показники дали змогу виокремити рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом: високий, достатній, середній, початковий.

7. У процесі дослідження було розроблено та експериментально перевірено дидактичну модель формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом, що забезпечує результативність запровадження дидактико-методичної системи роботи з текстом, а також дидактичних умов, що сприяють ефективності формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Експериментально-дослідне навчання засвідчило, що рівень сформованості комунікативної компетентності молодших школярів в експериментальних класах становить 67 %, в контрольних – 50 %, тобто рівень комунікативної компетентності в експериментальних класах вищий, ніж у контрольних, на 17 %, що підтверджує ефективність розробленої нами дидактичної моделі формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо в подальшому вивченні процесу формування комунікативної компетентності учнів у процесі роботи з текстом в контексті модернізації Нової української школи задля реалізації принципу наступності та перспективності між початковою і середньою ланкою сучасної загальноосвітньої школи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Соняк Н. Л. Деякі аспекти роботи з текстовою інформацією у початковій школі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник наук. праць.* Випуск 27. Вінниця, 2009. С. 406-409.
2. Соняк Н. Л. Урок математики у 2 класі «Віднімання виду 50-34. Розв'язування складених задач». *Педагогічний пошук.* 2006. №1 (49). С. 31-34.
3. Соняк Н. Л. Урок читання у 2 класі «Калинка – згадка про добре серце». *Педагогічний пошук.* 2005. №4 (48). С. 26-28.
4. Соняк Н. Л. Формування у молодших школярів навичок роботи з текстовою інформацією. *Початкова школа.* 2007. № 7. С. 9-13.
5. Соняк Н. Лінгводидактичні засади комунікативно-мовленнєвої компетентності молодших школярів. *KELM: Scientific ISSN 5323-8406 Knowledge, Education, Law, Management.* Lodz. 2017. №4 (20). P. 359-369.
6. Лякішева А. В., Соняк Н. Л. Текст як дидактичне джерело формування комунікативно-мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Збірник наук. праць. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору».* Випуск 21. Кн.3. Київ, 2017. Т. IV (78). С. 492-503.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Соняк Н. Л., Губенко О. О. Рідна мова. Розмова про слово. Робота над словниковими словами. 2 клас: Посібник для вчителя. Тернопіль, 2005. 48 с.
8. Соняк Н. Л. Навчальний текст як джерело формування мовленнєвої чутливості молодшого школяра. *Мовленнєвий простір сучасного школяра: Збірник наук. праць.* Луцьк, 2009. С. 145-152.
9. Соняк Н. Л. Особливості формування у молодших школярів навичок роботи з текстовою інформацією. Луцьк, 2008, 88 с.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Соняк Н. Л. Алгоритми усвідомлення текстової інформації у взаємодії педагога з «вразливими» дітьми. *Психолого-педагогічне та методичне забезпечення соціалізації дітей вразливих категорій із циклу «Сучасні підходи інтеграції та соціалізації дітей з особливими потребами»:* Праці 3 міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 17 січня 2008). Луцьк, 2008. С. 33-43.
11. Соняк Н. Л. Композиція «Квіти у вазі». Образотворче мистецтво. 4 клас. *Початкова освіта.* 2012. №7(631). С. 10-11.
12. Соняк Н. Л. Педагогічні змагання як площина формування інноваційної культури вчителя. *Компетентність педагога: від фахових знань до інноваційної культури:* Матеріали круглого столу. Луцьк, ВІППО, 2009. С. 177-183.
13. Соняк Н. Л. Робота з текстовою інформацією як складова формування ключових компетентностей молодшого школяра. *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє:* Праці 2 міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів. (Луцьк, 16-17 квітня 2008). Луцьк, 2008. Т. 1. С. 266-267.

14. Соняк Н. Л. Структурування навчальної діяльності як засіб реалізації компетентнісного підходу у визначенні досягнень учнів школи І ступеня (крізь призму спадщини В. О. Сухомлинського). *Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: ідеї, пошуки, перспективи*: Матеріали обл. пед. читань. (Луцьк, ВІППО, 30 жовтня 2008). Луцьк, 2009. С. 117-120.

15. Соняк Н. Л. Формування інформаційно-комунікативної компетентності молодшого школяра: теоретико-прикладні аспекти. *Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє*: Праці 4 міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. (Луцьк, 12-13 травня 2010). Луцьк, 2010. Т. 1. С. 179-180.

16. Соняк Н. Л. Модернізація шкільної мовної освіти у початкових класах. Луцьк. 2014. *Управління освіти Луцької міської ради*. URL: <http://www.osvitam.lutsk.ua/index55.html> (дата звернення: 24.12.2017).

17. Соняк Н. Л. Наративні технології у початковій школі. Луцьк. 2015. *Управління освіти Луцької міської ради*. URL: <http://www.osvitam.lutsk.ua/index55.html> (дата звернення: 24.12.2017).

АНОТАЦІЇ

Соняк Н. Л. Дидактичні умови формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2018.

У дисертації подано результати теоретико-експериментального дослідження дидактичних умов формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі роботи з текстом. Розглянуто комунікативну компетентність молодших школярів як дидактичну проблему. Проаналізовано зміст понять «компетенція», «компетентність», «комунікативна компетенція», «комунікативна компетентність», «текст», «навчальний текст». Уточнено сутність поняття «комунікативна компетентність молодших школярів». З'ясовано психолого-педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності учнів початкової школи, висвітлено текст як дидактичний засіб формування комунікативної компетентності молодших школярів. Висвітлено дидактичне забезпечення, обґрунтовано дидактичні умови, розроблено дидактичну модель формування комунікативної компетентності учнів початкової школи у процесі роботи з текстом. Визначено критерії, показники й рівні сформованості комунікативної компетентності молодших школярів. Експериментально перевірено дієвість виявлених дидактичних умов.

Ключові слова: комунікативна компетентність молодших школярів, текст, навчальний текст, дидактична модель, дидактичні умови, інтеграція, молодші школярі, початкова школа.

Соняк Н. Л. Дидактические условия формирования коммуникативной компетентности младших школьников в процессе работы с текстом. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по

специальности 13.00.09 – теория обучения. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2018.

В диссертации представлены результаты теоретико-экспериментального исследования дидактических условий формирования коммуникативной компетентности младших школьников в процессе работы с текстом. Рассмотрена коммуникативная компетентность младших школьников как дидактическая проблема. Проанализирована сущность понятий «компетенция», «компетентность», «коммуникативная компетенция», «коммуникативная компетентность», «текст», «учебный текст». Уточнена дефиниция «коммуникативная компетентность младших школьников». Выяснены психолого-педагогические аспекты формирования коммуникативной компетентности учащихся начальной школы, раскрыт текст как дидактическое средство формирования коммуникативной компетентности младших школьников. Проанализировано дидактическое обеспечение, обоснованы дидактические условия, разработана дидактическая модель формирования коммуникативной компетентности учащихся начальной школы в процессе работы с текстом. Определены критерии, показатели и уровни сформированности коммуникативной компетентности младших школьников. Экспериментально проверена действенность выявленных дидактических условий.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность младших школьников, текст, учебный текст, дидактическая модель, дидактические условия, интеграция, младшие школьники, начальная школа.

Soniak N. L. Didactic Conditions for the Formation of the Younger Schoolchildren's Communicative Skills While Working with the Text. – On the right of manuscript.

A thesis for the Ph.D. in Pedagogy by specialty 13.00.09 – Learning Theory. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2018.

The thesis presents findings of theoretical and experimental studies concerning didactic conditions to form the younger schoolchildren's communicative skills while working with the text. Such skills have been analyzed as a didactic problem. The essence of concepts like “competence”, “skills”, “communicative competence”, “younger schoolchildren's communicative skills”, “text” and the “educational text” has been more exactly defined herein too. Both psychological and pedagogical aspects forming the primary school students' communicative skills have been studied in the thesis as well as the text has been described there as the object-matter of education, the didactic tool, the training product and result.

Some didactic support to form the younger schoolchildren's communicative skills has been analyzed. There have been grounded didactic conditions required to form the elementary school children's communicative skills while working with the text: 1) stable motivational and incentive component didactically supported to form the younger schoolchildren's communicative skills while working with the text; 2) primary school teachers' psycho-didactical readiness to implement a didactic system into the educational process involving the work with the text resulting in the formation of the younger schoolchildren's communicative skills based on the integrated approach to learning; 3) communicative-adaptive environment created to realize the socio-cultural component for the formation of the younger schoolchildren's communicative skills while working

with the text.

According to the structure of the elementary school children's communicative skills, some principal components, criteria, indicators and levels of their development have been identified. The component being characterized as task-oriented and motivational is grounded on the primary school students' motivation level and determines the younger schoolchild's need in some success attaining either in a specific case study or in the communicative situation. The incentive-setting criterion envisages the existence of the student's motive system disposing to some communication, to their willingness to be persistent, initiative, and active in the communicative process as well as to their purposefulness while working with the text. A communicative and cognitive component is determined by the semantic criterion assuming some knowledge system identification necessary for the successful formation of the communicative skills, as well as it is dependable upon the formation of skills to correlate knowledge in various subjects. The indicators are closely connected with the mastery degree of the communicative awareness and skills to perform some speech activity in the process of working with the text. According to the communicative and active criterion, the component being active in practice assumes a set of communicative skills manifesting in the schoolchildren's ability to use their own experience, knowledge, skills independently in any speech activity, creatively produce texts of various types, genres and speech styles depending on the purpose and communicative situation.

The thesis proposes a didactic model for the formation of younger schoolchildren's communicative skills while working with the text, the semantic center of which consists of the didactic conditions having been determined before.

The trialability of the effectiveness of the didactic conditions as components of the didactic model forming the younger schoolchildren's communicative skills while working with the text is described in the experimental-research training. Data of the control phase of the experimental work indicate the effectiveness of the developed didactic conditions. The conducted quantitative, qualitative and statistical analyses have revealed the tendency in changes under the whole effectiveness criteria of the system implementing into the formation of the younger schoolchildren's communicative skills while working with the text, taking into consideration the competence, communicative activity, personality oriented and integrated approaches to learning. Some positive dynamics relative to the levels of the communicative skills developed in the primary school children has showed the effectiveness of the didactic model, which has been created to form the younger schoolchildren's communicative skills while working with the text. In addition, the didactic conditions as the semantic center of the model have increased the effectiveness of working with the text as an essential prerequisite for the development of own utterances of different types, genres and styles of speech.

Results obtained herein can be practically used in the primary school educational process, as it was determined during the testing of research in the primary classes of secondary schools in different regions of Ukraine, as well as in the system of postgraduate training of teaching employees and for the improvement of school programs and textbooks of the New Ukrainian School.

Keywords: competence, skills, younger schoolchildren's communicative skills, text, educational text, didactic model, didactic conditions, integration, younger schoolchildren, primary school.

Підписано до друку 15.05.2018 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 02/18/2-5

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.